

SCHAKTNING VID KYRKOOGATAN

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

RAÄ 51:1
Gävle stad
Gävle kommun
Gästrikland
2019

Frida Löjdström

SCHAKTNING VID KYRKO GATAN

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

RAÄ 51:1
Gävle stad
Gävle kommun
Gästrikland
2019

Rapport 2019:12
Frida Löjdström

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Box 746, 801 28 Gävle

Tel 026-65 56 00

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2019

Omslagsbild: Översiktsbild på schakt 1 längs med Kyrkogatan. Foto: Frida

Löjdström, taget från nordöst

Staten har rätt att sprida dokumentationsmaterialet och rapporten enligt CC BY-licens. Lantmäteriverkets kartor omfattas ej av denna licens.

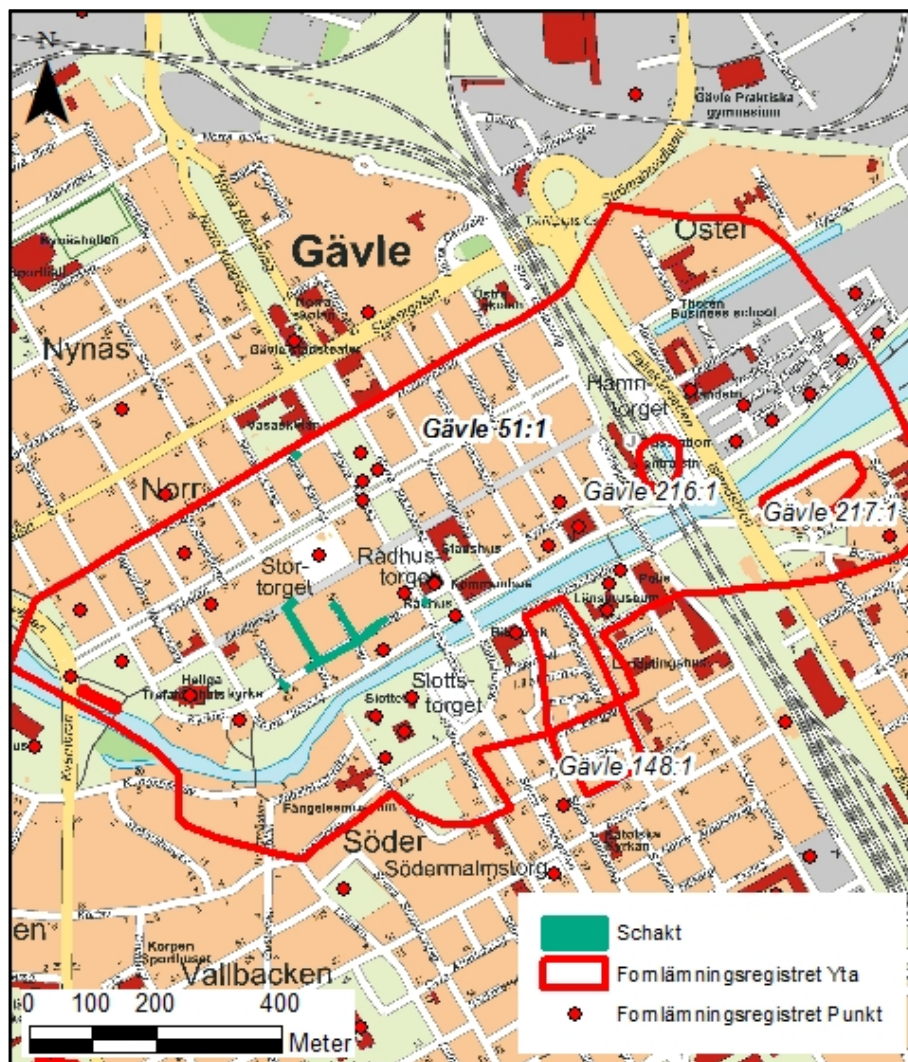
Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning.....	4
Bakgrund	5
Målsättning och metod.....	5
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Resultat	7
Referenser	10
Administrativa uppgifter.....	10
Bilaga 1. Schakt- och sektionsskator	11
Bilaga 2. Sektioner och beskrivningar	13

Figur 1. Undersökningsområdet i centrala Gävle. Fornlämningar och de kontrollerade schakten markerade. Efter digitala tätortskartan. Lantmäteriet.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av Gävle Energi AB utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom fastigheten Norr 2:1 centralt i Gävle stad, Gävle kommun, Gävleborgs län. Undersökningen föranleddes av att Gävle Energi AB planerade att schakta för ledningar av fjärrkyla, fjärrvärme, kallvatten, el och bredband. De aktuella schakten grävdes längs med Kyrkogatan, Norra Slottsgatan, Norra Skeppargatan, Norra Kansligatan och Ruddammgatan. Samtliga schakt ligger inom RAÄ 51:1. Syftet med undersökningen var att dokumentera de berörda lämningarna på ett vetenskapligt sätt.

Huvudsakligen skedde ingreppen i mark som redan hade schaktats, vilket förklarar avsaknaden av bevarade kulturlager och anläggningar. Schaktkontrollerna utfördes sporadiskt på löpande band mellan den 2:a maj och den 7:e oktober 2019. Schakten dokumenterades med digitala fotografier och sektionsritningar, samt mättes in med RTK-GPS.

Sammanlagt grävdes nio schakt motsvarande cirka 1 444 kvadratmeter. I botten av schakt 5 framkom några tätt liggande platta stenar, som troligen utgör resterna efter ett golvlager eller stenlagd gata. Inga andra bevarade anläggningar eller kulturlager påträffades.

BAKGRUND

Länsmuseet Gävleborg har efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg (Dnr 6977-2018) utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i centrala Gävle. De aktuella schakten grävdes längs med Kyrkogatan, Norra Slottsgatan, Norra Skeppargatan, Norra Kansligatan och Ruddammsgatan. Undersökningen föranleddes av att Gävle Energi AB planerade att schakta för ledningar av fjärrkyla, fjärrvärme, kallvatten, el och bredband.

Schakten ligger inom RAÄ 51, vilket är det avgränsade fornminnesområde inom Gävle stad där äldre kulturlager kan förväntas framkomma. Samtliga berörda gator är markerade på en karta över Gävle stad från år 1810 med ungefär samma sträckning som idag (se figur 2).

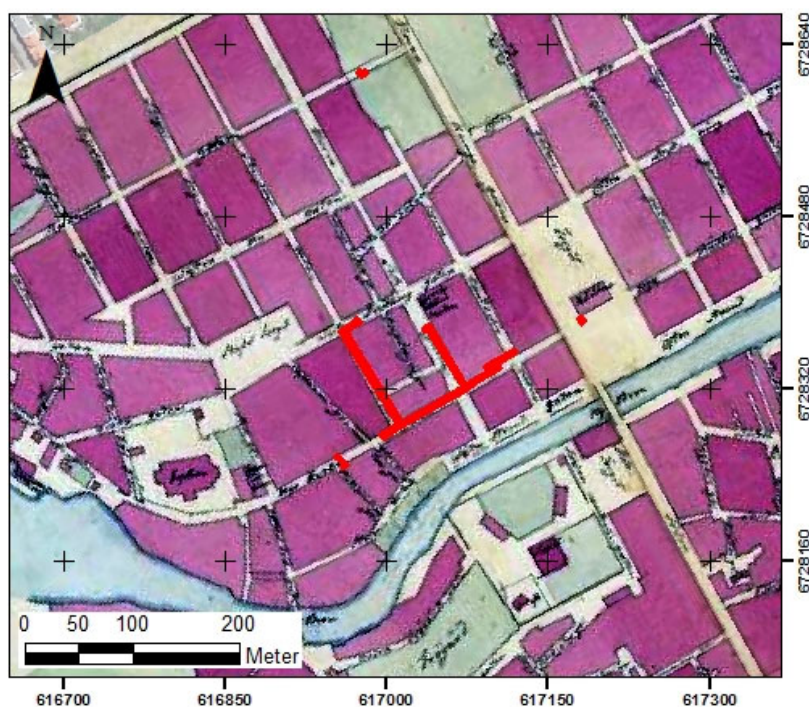
Det arkeologiska fältarbetet utfördes mellan den 2:a maj och den 7:e oktober år 2019 av Frida Löjdström och Anders Altner, Länsmuseet Gävleborg. Kostnadsansvarig var Gävle Energi AB.

MÅLSÄTTNING OCH METOD

Undersökningen syftade till att dokumentera eventuella bevarade lämningar efter det äldre Gävle, såsom kulturlager och konstruktioner, på ett vetenskapligt sätt. Detta för att tillvarata kunskap som bidrar till stadens historia samt är till nytta för kommande samhällsplanering. Undersökningen skall klargöra:

- Fornlämningens utbredning inom schaktet
- Bedömning av kulturlagrets karaktär, omfattning och bevarandegrad
- Preliminär datering
- Preliminär tolkning

Vid schaktgrävningen på Kyrkogatan skedde kontrollerna kontinuerligt vid grävningsarbetet. Sektioner dokumenterades på ritning och fotografi samt mättes in med GPS. Då inga omfattande kulturlager eller anläggningar framkom dokumenterades inte hela schaktsektionen, utan enbart ett representativt avsnitt med en meters bredd.

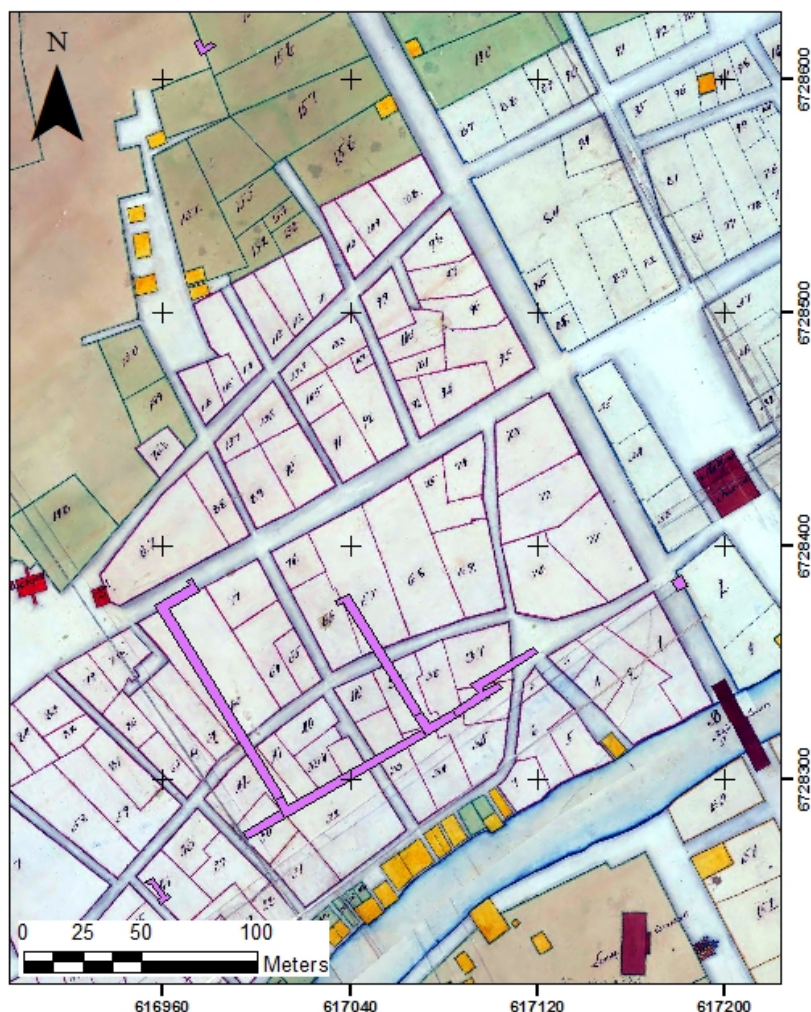
Figur 2. De kontrollerade schakten (markerade med rött) i förhållande till 1810 års karta över Gävle stad (Lantmäteristyrelsens arkiv, V14 1:15).

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Exploateringsområdet ligger centralt inom Gävle 51:1 som utgörs av Gävle stads äldre stadslager. Staden omnämns för första gången under 1400-talets första hälft och fick stadsrättigheter år 1446 och 1463. Det finns många historiska källor som belyser platsens vikt för handeln mellan framförallt Norrland och Stockholm under 1400- och 1500-talen. De arkeologiska källorna för Gävle stads medeltid är ännu inte lika omfattande som de skriftliga källorna, med det förekommer nedslag av senmedeltida dateringar och kulturlagerrester.

Ett antal arkeologiska insatser har gjorts i denna del under åren, med varierat resultat. Sentida exploateringar och ledningsdraineringar har till stor del fragmentiserat bilden, så att partier med helt bortgrävda kulturlager bryts av med linser och mindre ytor med förhållandevis välbevarade lager. Det har också undersökts mer omfattande kulturlager i Gävle stad. I kvarteret Tornväktaren har man tidigare undersökt en yta med bland annat en rustbädd, möjligen från 1700-talet (Roslund-Forenius 2005). I kvarteren Oxenstjärna och Pechlin har flera undersökningar utförts där man kunnat belägga fynd, kulturlager och byggnadsrester från 1600-talet och framåt (Elfwendahl 1994, 1996a och b, Bergholt och Grälls 1994). I kvarteret Oxenstjärna påträffades även keramik av typer som normalt påträffas i 1300–1400-tals lager, bland annat ett mynningsparti av ett salvekrus (Elfwendahl 1996b). Detta är därmed en av få platser i Gävle stad där medeltida fynd gjorts (Ulfhielm 2005). Tyvärr låg fynden i omrörda lager, men de indikerar sannolikt medeltida bebyggelse i närområdet.

Längre norrut i området kring Norra Kansligatan och Ruddamsgatan saknades enligt 1600- och 1700-talskartorna fast stadsbebyggelse. I stället fanns här vretar, kolgårdar och ekonomibyggnader.

Figur 3. De kontrollerade schakten (markerade med lila) i förhållande till Lars Lindbergs grundritning över Gävle stad 1741 (Lantmäteristylsernas arkiv, V14 1:3).

RESULTAT

Totalt grävdes nio schakt vilka motsvarar en undersökt yta om sammanlagt 1 444 kvadratmeter. Schakten dokumenterades genom representativa sektionsritningar, fotografering och inmätning med RTK-GPS. Schakten var oregelbundna i form och storlek och grävdes till ett djup om 1,15–2,30 meter. Direkt under asfalt och gatstenar var ett 0,10–0,40 meter tjockt utfyllnadslager som främst utgjordes av grovt grus. Under utfyllnadslagret var massorna omrörda, ibland i flera olika lager, och innehöll bland annat enstaka tegelkross och kol.

I schakt 5 vid Rådhusets sydvästra hörn påträffades några tätt liggande platta stenar på cirka 1,30 meters djup. I de omrörda lagren ovan stenarna fanns rikligt med tegelkross, natursten och enstaka kol, glas, ben samt musselskal och rumpkaket. Förklaringen till dessa stenplattor kunde ej finnas genom granskning av historiska kartor, men utgör troligen rester efter ett stengolv eller stenlagd gata. Stenplattorna i kombination med det ovanliggande lagret tyder på att det skulle kunna vara resterna av en byggnad från 1600- eller 1700-tal, eller möjligen ett utjämningslager med rester av en byggnad med stengolv. Innan parken och Rådhusorget kom till, utgjordes marken av kvartersmark.

Inget annat av antikvariskt värde påträffades.

Schakt nr	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Fyllnadsgrus, djup (m)	Jordkaraktär botten
1	43,9	8,7	2,3	0,1	Grågul sand
2	20,4	3,7	1,3	0,2	Gråbrun lera
3	73,5	4,8	1,15	0,4	Gul grusig sand
4	8,4	3,7	1,9	0,35	Gråbrun lera
5	5,2	4,2	1,85	0,4	Gråbrun siltig sand, inslag av tegelkross, natursten, kol, glas, ben, musselskal och rumpkaket
6	64,4	4,1	1,2	0,45	Gul grusig sand
7	121,4	4	1,35	0,4	Gul grusig sand
8	9,7	2,9	1,7	0,35	Brungrå lera, inslag av tegelkross
9	14,8	2,5	1,8	0,3	Gråbrun siltig lera

Figur 4. Schaktlista.

Figur 5. Rikligt med tegelkross och natursten framkom i profilen av schakt 5.
Foto: Anders Altner, taget från nordöst.

Figur 6. Stenplattorna i botten av schakt 5. Foto: Anders Altner.

Figur 7. Litet svart kollager med inslag av sot och tegelkross i schakt 1. Foto: Frida Löjdström, taget från sydöst.

REFERENSER

- Bergold, H och Grälls, A. 1994. *Pechlin. UV Uppsala rapport 1994:40*. Riksantikvarieämbetet.
- Elfwendahl, M. 1994. *Pechlin. UV Uppsala rapport 1994:66*. Riksantikvarieämbetet.
- Elfwendahl, M. 1996a. *Kvarteret Oxenstjärna 1. UV Uppsala rapport 1996:29*. Riksantikvarieämbetet.
- Elfwendahl, M. 1996b. *Kvarteret Oxenstjärna 3. UV Uppsala rapport 1996:24*. Riksantikvarieämbetet.
- Roslund-Forenius, Y. 2005. *Kvarteret Tornväktaren*. Slutredovisning Läns museet Gävleborg 2005
- Ulfhielm, B. 2009. *Det äldsta Gävle*. Rapport Läns museet Gävleborg 2009:01.

Lantmäteristyrelsens arkiv

- V14 1:3. Grundritning Gävle stad. Lars Lindenberg 1741.
- V14 1:15. Karta över Gävle stad. 1810.

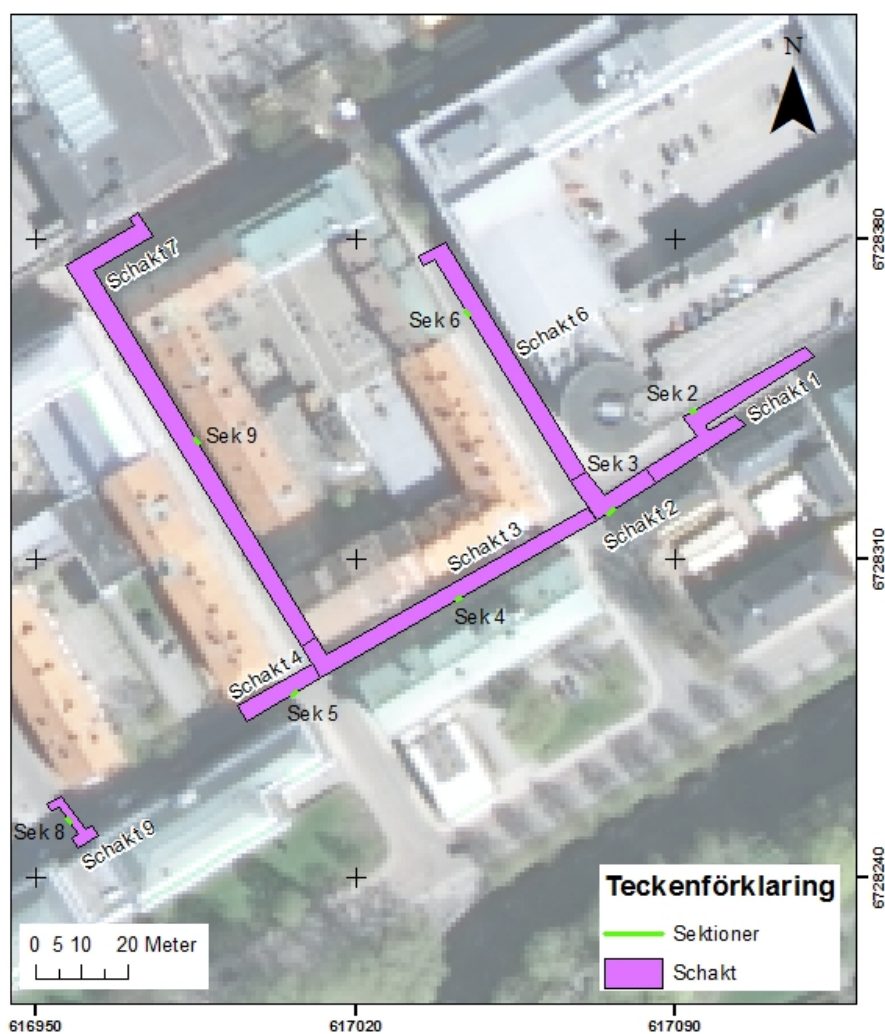
Lantmåterimyndighetens arkiv

- Akt 21-Gäs-20. Stadsplan Gävle stad 1706.

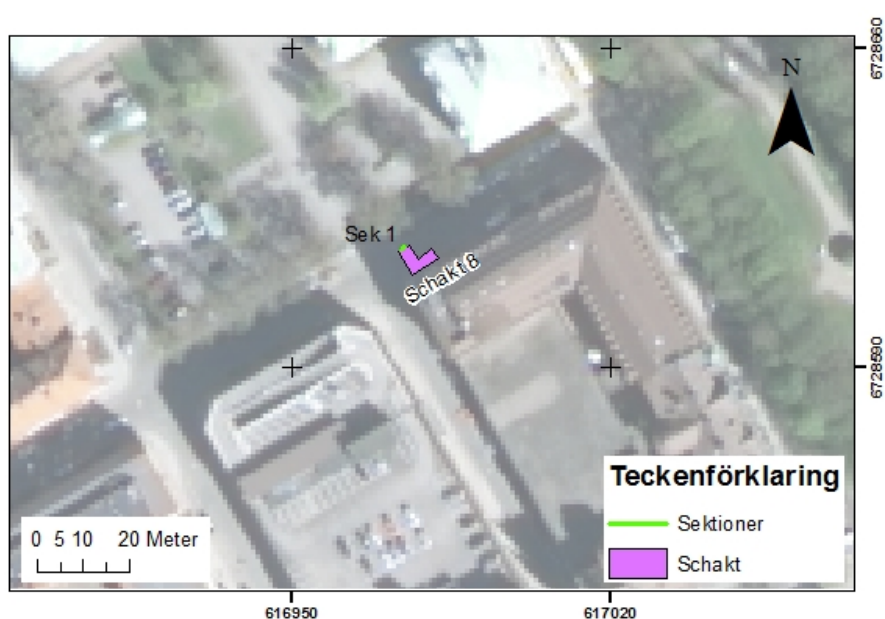
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr:	6977-2018
Beslutsdatum:	2019-02-05
Läns museet Gävleborgs dnr:	806/320
Uppdragsgivare:	Gävle Energi AB
Undersökningstid:	2/5-7/10 2019
Projektledare Läns museet Gävleborg:	Frida Löjdström
Personal:	Anders Altner & Frida Löjdström
Fastighet:	Norr 2:1
Socken:	Gävle stad
Kommun:	Gävle kommun
Koordinater:	N6728328, E617070
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Höjdsystem:	RH 2000
Undersökt area:	1 444 kvadratmeter
Arkeologtimmar i fält:	38
Digitala inmätningar:	1 shapefil över schakten
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs
Dokumentationshandlingar som förvaras i Läns museet Gävleborgs arkiv:	22 digitala fotografier, 9 sektionsritningar

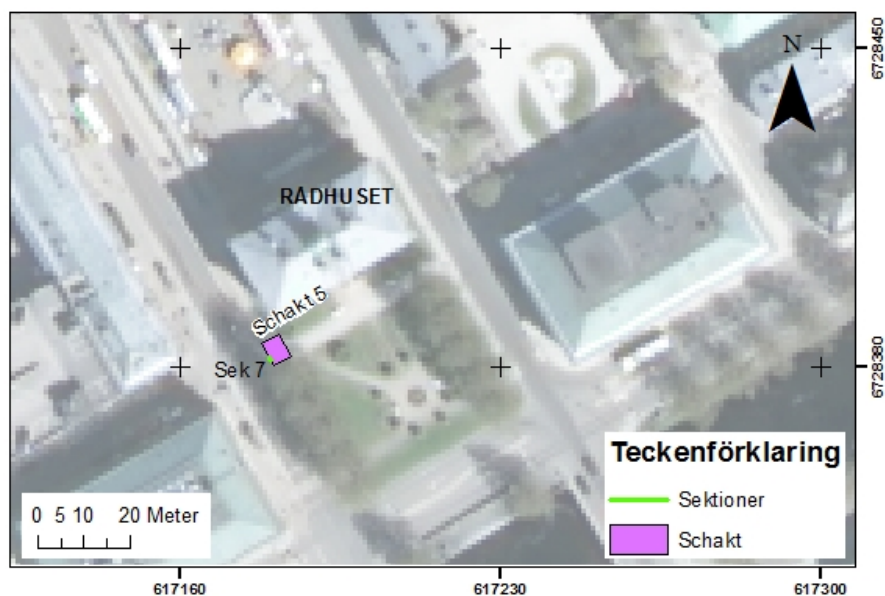
BILAGA 1. SCHAKT- OCH SEKTIONSKARTOR

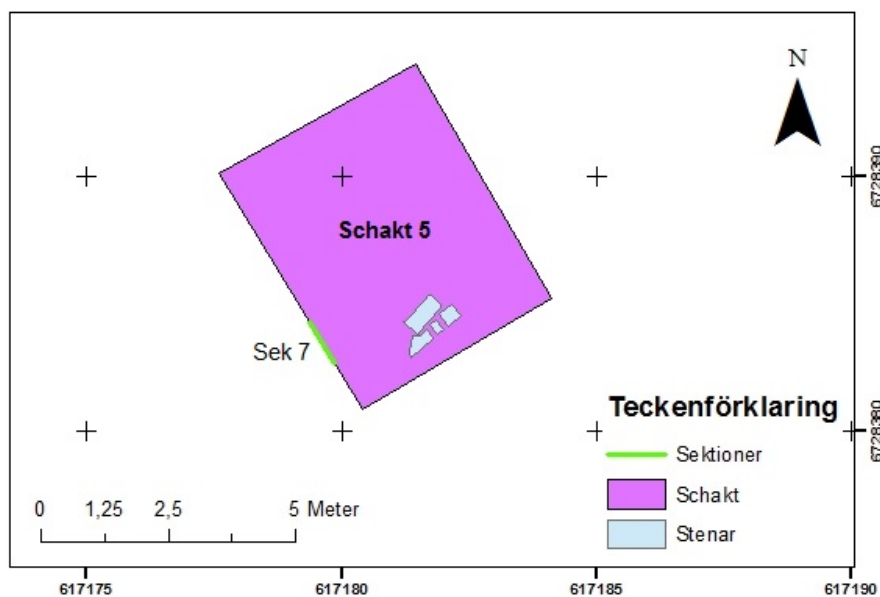
Figur 8. Ortofoto över undersökningsområdets sydvästra del, med schakt och sektioner markerade.

Figur 9. Ortofoto över undersökningsområdets norra del, med schakt och sektion markerat.

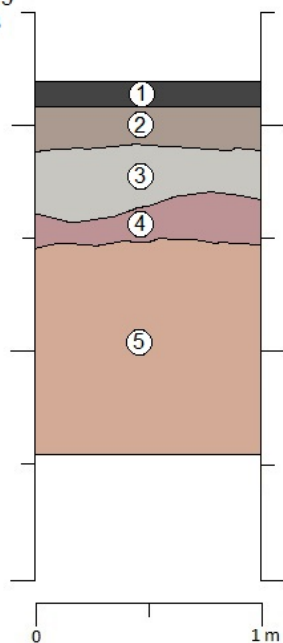
Figur 10. Ortofoto över undersökningsområdets sydöstra del, med schakt och sektion markerat.

Figur 11. Detaljbild över schakt 5 med de platta stenarna i botten.

BILAGA 2. SEKTIONER OCH BESKRIVNINGAR

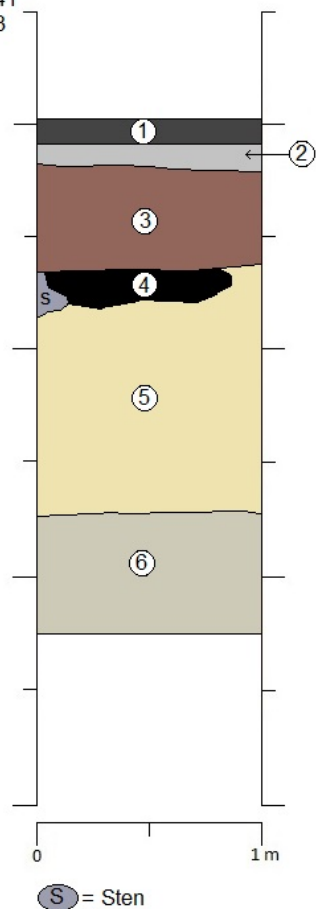
N6728615
E616973

Sektion 1. Schakt 8

1. Asfalt.
2. Grusig ljusgrå lera.
3. Lerigt ljusgrått grovt grus.
4. Rödbrun grusig sand.
5. Brungrå lera med inslag av grus och enstaka tegelfragment. Omrörda massor.

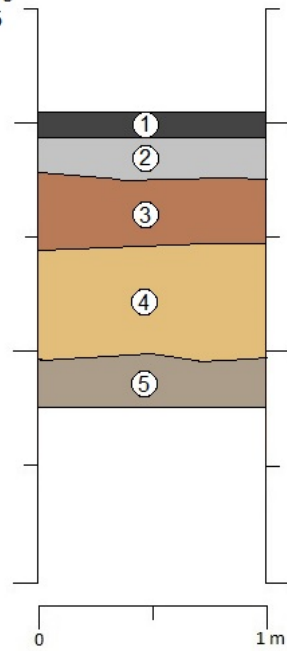
N6728341
E617093

Sektion 2. Schakt 1

1. Asfalt.
2. Fyllnadsgrus.
3. Mörkbrun grusig silt med inslag av småsten (0,05-0,15 m stora).
4. Svart kollager med inslag av sot och tegel.
5. Gul grusig sand.
6. Grågul sand.

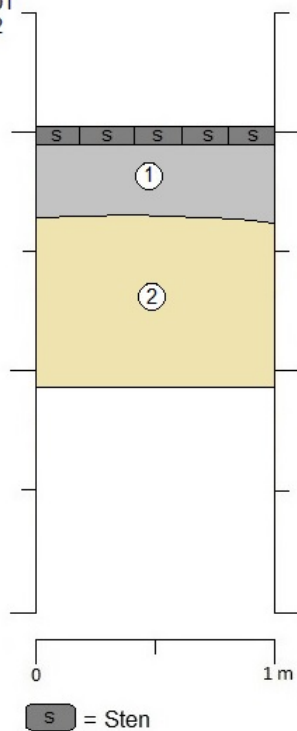
N6728319
E617075

Sektion 3. Schakt 2

1. Asfalt.
2. Fyllnadsgrus.
3. Brun siltig sand med inslag av grus och småsten (0,05-0,15 m stora).
4. Melerad silt.
5. Gråbrun lera.

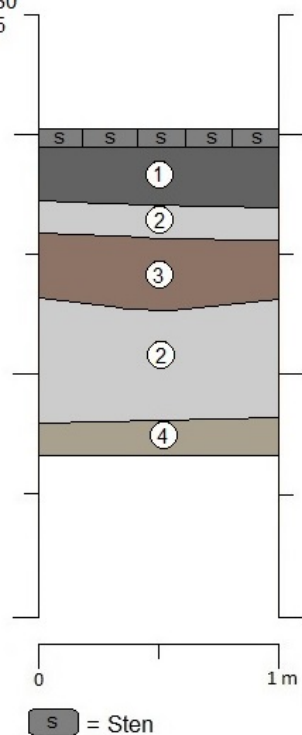
N6728301
E617042

Sektion 4. Schakt 3

1. Fyllnadsgrus.
2. Gul grusig sand.

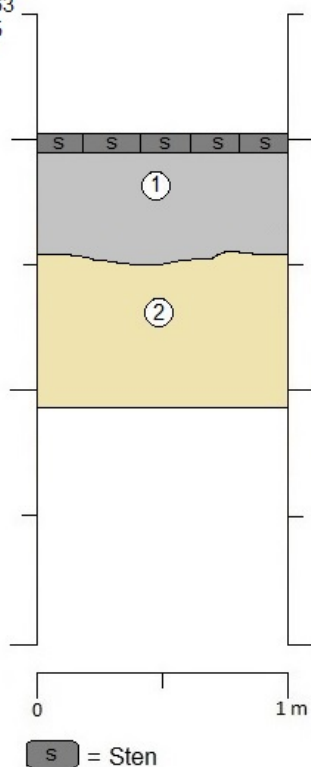
N6728280
E617005

Sektion 5. Schakt 4

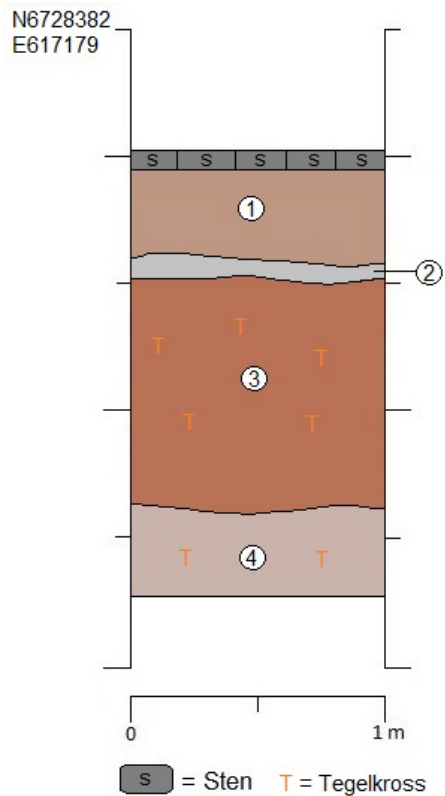
1. Fyllnadsgrus.
2. Ljusgrå sandigt grus.
3. Gråbrun siltig lera.
4. Gråbrun lera.

N6728363
E617045

Sektion 6. Schakt 6

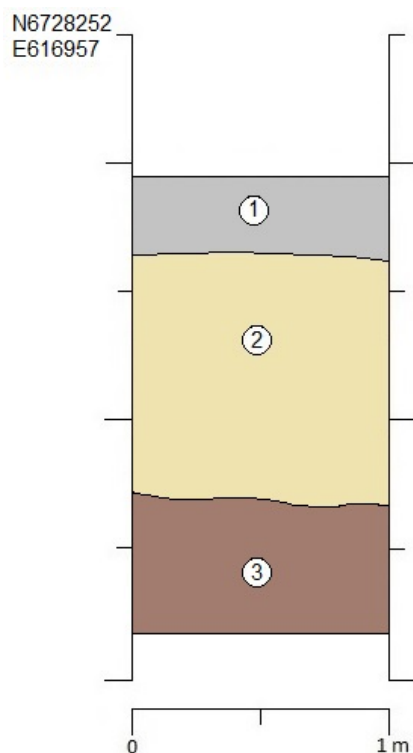
1. Fyllnadsgrus.
2. Gul grusig sand.

Sektion 7. Schakt 5

1. Fyllnadsgrus.
2. Gulgrå grusig sand.
3. Brunt utfyllnadslager med tegelkross, taktegel, kakel och enstaka sten (0,05-0,15 m stora) samt inslag av träkol.
4. Gråbrun siltig sand med tegelkross, natursten (0,05-0,45 m stora), enstaka kolfnyk, glas, ben, musselskal och rumpkakel.

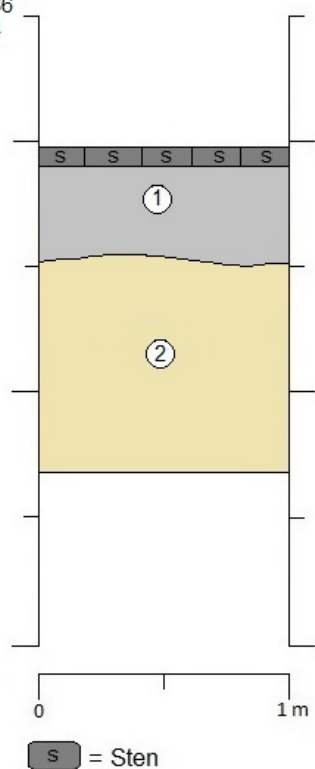
Övrigt: I botten av schaktet iakttogs möjligt golvlager av minst fyra flata stenar av sandsten.

Sektion 8. Schakt 9

1. Fyllnadsgrus.
2. Gul grusig sand.
3. Gråbrun siltig lera.

N6728336
E616984

Sektion 9. Schakt 7

1. Fyllnadsgrus.
2. Gul grusig sand.

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, BOX 746, 801 28 GÄVLE · TEL 026-65 56 00. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE
BESÖKSADRESS: SÖDRA STRANDGATAN 20, GÄVLE